

POLİSİ İLGİLENDİREN TOPLUMSAL OLAYLARIN YÖNETİMİNİ (PİLTOY)
ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Factors Affecting the Administration of Protest Policing

Turkut Göksu*

Arif Köktaş*

Mehmet Özcan*

Bayram Erzurumluoğlu**

ÖZET

Bu yazıda toplumsal eylemlerin ortaya çıkışı ve gelişimlerine etki eden faktörler konusunda genel bir değerlendirme yapılmakta; hem bu etkin faktörlerden birisi olan hem de eylemlerin kontrol ve denetimi ile vazifeli bulunan polis kurumunun ideal rolünü belirlemek konusunda dünyadaki bazı ülkelerinin tecrübelerinden de yararlanılarak tespitlerde bulunmaktadır. Yapılan değerlendirmelerde toplumsal eylemlerin ortaya çıkışı ve gelişiminin 'tek sebepli' veya 'tek boyutlu' olay şeklinde algılanmasının doğru olmayacağı betimlenerek, birden çok boyutu ile değerlendirmeye alınmaktadır. Bu boyutlar, hukuki düzenlemeler, kamuoyu eğilimleri, eylemcilerin eğilimleri, medyanın tutumu, polis-siyasal güç ilişkileri, polisin örgütsel yapısı, polis meslek kültürü, polisin eğitim seviyesi ve eylemci-polis karşılıklı etkileşimi olarak incelenerek toplumsal eylemlerin başarılı olarak yönetim, denetim ve kontrolü için polis örgütüne dikkate alınması gereken hususlar üzerinde durulmaktadır.

Bu bağlamda, polis kurumunun toplu eylemlerin kontrolü görevini ifa ederken, idari, siyasi, sosyal ve ekonomik birçok faktörlerin etkisi altında kalmasının kaçınılmaz olduğu bu durumda ise insan hakları, demokrasi ve evrensel hoşgörü ilkeleri doğrultusunda hareket etmesi gereğinin tespiti yapılmakta ve böylece polisin hem kamuoyundaki imajının hem de polis-eylemci ilişkilerinin pozitif yönde gelişeceği savunulmaktadır. Polisin aksi istikamette hareket etmesi ve eylemcilere sert muamelede bulunması halinde 'şiddetten şiddet doğması' ihtimaline dikkat çekilmektedir. Ancak, diğer yandan da, polisin göstereceği hoşgörülü muamelenin eylemciler tarafından 'zayıflık' olarak yanlış değerlendirilip şiddet eylemlerine yönelinmemesi gerektiği, çünkü dünyadaki hiçbir ülkenin hak arama bahanesi ile yapılacak şiddet eylemlerine de müsaade etmeyeceği anımsatılmaktadır. Neticede, toplu eylemlerin toplumun huzurunu bozmadan gerçekleştirilmesi açısından polis-eylemci ilişkilerinde karşılıklı pozitif hareket ve olumlu etkileşiminin önemi vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Polis Yönetimi, Protestoların Gelişimi, Protesto Polisliği, Protesto Kontrolü, Toplumsal Olayların Kontrolü, Toplumsal Olayların Yönetimi.

ABSTRACT

This article examines the factors that influence the course of public protest in terms of commencing and ending peacefully or violently. It also specifically examines the role of the police in this process to prevent disorder and violence. By utilising the experiences of some countries in the field, the article suggests that it is not possible to determine which course protests will take by looking at a single factor, but a complex interaction of multiple factors, such as legal framework for demonstrations in the country, the level of political freedom, political and public attitude to protesters, the

* Yard. Doç. Dr., Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi.

* Yard. Doç. Dr., Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi.

* Yard. Doç. Dr., Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi.

** Dr., Kriminoloji ve Sosyal Politika Uzmanı.

attitude of the media, police/political authority relations, police perception of protesters, the tendencies of protesters for violence and police/protester interactions at the arena etc.

After evaluating all the issues concerned, the authors suggest that the police should use soft-policing tactics toward protesters and keep a firm stance against adverse pressure from political, social or cultural influence. On the part of protesters, however, soft-policing policies should not be perceived as a sign of weakness to be exploited; since no country in the world would allow violence under the pretext of exercising a democratic right. In conclusion, it is proposed that for protests to proceed and conclude peacefully, all sides involved should strive to act with benevolent, not malevolent intent.

Keywords: Police Administration (Management), Evaluating Protests, Policing Protests, Protest Control, Riot Control, Administration of Protest Events.

Giriş

Bu çalışmada kamu düzenini sağlamakla görevli olan polisin ilgi alanlarından birisini oluşturan toplumsal olaylar ve bunların yönetimi ele alınmaktadır. Kentel alanda hem plansız ve ani olarak gelişen hem de planlı ve kademeli olarak ortaya çıkan ve toplumun tamamını ya da bir kesimini etkileyen toplumsal olayları, kamu düzeni açısından birinci derecede kontrol altında tutan kurum polistir. Asıl görevi vatanın dış savunması olan ancak polisin önlemekte yetersiz kaldığı durumlarda asker de olaylara müdahale edebilmektedir. Jandarma teşkilatının bulunduğu Türkiye, Fransa gibi ülkelerde bu görev, askerin geneli yerine, normalde kırsal alanın iç güvenliğini sağlamak için kurulan ama kentlerde de polise yardım etmekle görevlendirilen, jandarmaya verilmiştir.

Gerek evrensel belgelerde gerekse anayasa ve yasalarda vatandaşlara verilen, toplantı ve gösteri yürüyüşleri yaparak haklarını arama girişimlerinde uygulamada bazı sorunlar yaşandığı bir gerçektir. Polis bu hakların kullanılıp kullanılmamasında; kullanılıyorsa kullanım şeklinde ve derecesinde doğrudan ya da dolaylı bir şekilde işin içinde olan kurumların başında gelmektedir. Bu hakların kullanımında vatandaşla yüz yüze gelen devlet kurumu polis teşkilatıdır.

Polis, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahale ederken bir yönetim faaliyetinin içinde bulunmaktadır. Görevini yaparken kurum içi ve kurum dışı idari, siyasi, sosyal, ekonomik bazı faktörlerin etkisi altında kalmaktadır. Bunların etki derecesi zaman, zemin ve göstericilerin durumuna göre farklılıklar taşımaktadır.

Tüm dünyada polisliğin temel “güvenlik” felsefesi değişmemekle birlikte fonksiyon, görev alanı ve çeşidi olarak büyük değişiklikler yaşadığı görülmektedir. Örneğin bu değişikliklerden birisi ülkenin nüfus yapısıdır. Kentli nüfus hem sayı hem de yüzde olarak giderek artmakta olduğundan polisin en başta görev alanı coğrafi ve demografik olarak genişlemektedir. Her ne kadar Türkiye’de metropollerde bile bazı bölgeler polis yerine jandarma kontrolünde olsa da dünyadaki gelişme iç güvenliğin tamamının polis kontrolünde olması şeklindedir. Jandarma uygulaması yapan ülkelerde de şehirler tamamen polisin faaliyet alanı içerisindedir. Şehirli nüfusun bu denli artışı gösteri yapacak kitlenin sayısını ve kitlesel eylem ihtimallerini artırmaktadır.

Diğer yandan toplumsal olaylara katılan göstericilerin kullandığı taktik, araç ve anlayış değişmekte; buna karşılık polisin taktik, araç ve anlayışı da değişmektedir. Bu nedenle kullanılan taktik, araç ve anlayışın çağın gereklerine, hatta çağlar ötesi anlayışa uygun olması gerekmektedir. Bu noktada müdahale olayının uluslar arası boyutu da ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla çok boyutlu özellikleri bulunan toplumsal olay yönetimi incelenmeye değer bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal Olaylar ve Polis

Lipsky, polisi “halka karşı hükümeti temsil eden, sokaktaki (street level) bürokrat” olarak tanımlamaktadır (1970:1). Polis, devletin kamu düzenine ait işlerini aktif bir şekilde yerine getiren uzvu gibidir. Bu haliyle “devletin eli” olarak da adlandırılabilir. Memurlarının büyük bir kısmı diğer pek çok kamu kuruluşunda olduğu gibi vatandaştan uzakta binaların içinde değil, onların arasında, sokaklarda ve meydanlarda görev yapar. Bireysel olarak yaptığı görevler yanında pek çok görevini grup (ekip) halinde yerine getirir. Polisin cadde ve meydanlarda grup halinde yaptığı görevlerden birisi genel olarak toplumsal olaylara, özel olarak da toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahaledir.

Sosyolojik anlamdaki tüm toplumsal olaylara polisin müdahale etmesi beklenmez. Çünkü bunların büyük kısmı toplumun bir arada olabilmesi için gerekli olan unsurlardır. Bir anlamda bunlara toplumun yapı harçları denilebilir. Polisi ilgilendiren toplumsal olaylar (PİLTO)¹ ise daha ziyade toplum düzenine zarar verebileceği ihtimali bulunan kitlesel olaylardır. Hatta Durkheim'ın suç olgusuna yaklaşımıyla ele alındığında ise, polisi ilgilendirsin ya da ilgilendirmesin, tüm toplumsal olaylara, olumsuzluklara karşı toplumu bir araya getirdiği için, yararlıdır gözüyle bakılabilir. Aktif yönetim çerçevesinde değerlendirebileceğimiz polisi ilgilendiren toplumsal olay yönetimi (PİLTOY) de çok yönlü ele alınması gereken bir olgudur.

Sosyolojik anlamdaki toplumsal olayların sadece bir kısmı polisi ilgilendirir. Eğer bu olaylar kitlesel katılımdan yoksunsa, sadece birkaç kişiyle sınırlı kalıyorsa bunlara karşılık polislik literatüründe yaygın olarak kullanılan terim “asayiş olayları”dır. Bu makalede genişçe yararlandığımız Della Porta ve Reiter'in kullandığı “protesto polisliği” terimi de tüm kitlesel eylemleri anlatmakta kanaatimizce yetersiz kalmaktadır. Çünkü eylemde bulunan toplulukların büyük kısmında “bir şeyi reddetme” anlamında “protesto” yoktur. Her ne kadar Türk polislik literatüründe “toplumsal olay” kavramı kullanılmakta, Cerrah (1996) “polisliye olay” kavramını önermekte, biz burada “PİLTO” kavramını kullanmaktaysak da akademik olarak daha kapsayıcı ve ayakları yere daha sağlam basan bir terime gereksinim olduğu görülmektedir.

PİLTOY’u Etkileyen Faktörler

PİLTO değişik boyutlarıyla ele alınabilir. Kanunlar, polisin örgütsel özellikleri, siyasal güçle ilişkiler, kamuoyu, polis meslek kültürü, protestocularla karşılıklı etkileşim bu boyutlardan bazılarıdır. Polis(lik) bilgisi ise bir başka boyutu oluşturmaktadır.

Yasalar ve PİLTOY

Demokratik hukuk devletlerinde polisin PİLTO’ya müdahalesinin çerçevesini çizen temel etken mevcut hukuk düzenidir. Bir ülkedeki kanunlar polisin hangi olaylara, ne derece ve ne şekilde müdahale edeceğini belirlemektedir. İnsanların toplantı ve gösteri yürüyüşleri yapmaları evrensel bir hak olarak tüm dünyada kabul görmüş bir gerçektir. Özellikle İnsan Hakları Evrensel Beyannamesindeki hükümler bir şekilde ülkelerin anayasa ve yasalarına girmiştir. Bu hakkı kullandırma derecesi ve şekli ülkeden ülkeye değişmekle beraber genel kural olarak ülkenin demokratikliği ölçüsünde hakkın kullanımının serbest olduğu söylenebilir. Ancak genel olarak şu da kesin olarak söylenebilir ki hiçbir ülke hak arama bahanesiyle ortaya çıkan ve şiddet içeren toplumsal olaylara müsaade etmez.

İngiltere’de toplantı hakkı ayrı bir kanuni düzenlemeyle belirlenmemiş, örf-adet hukuku ve “özgürlük asıldır” temel prensibi çerçevesinde ele alınmıştır. Yürüyüşler cadde ve sokaklardaki trafiği tıkamadığı sürece *kamuya zararlı fiil* değildir ve ancak bunlar ayaklanmaya dönüşür ve halkın huzur ve güvenliğini bozarsa kanuna aykırı olur. 1936 tarihli Kamu Düzeni Yasasına (Public Order Act) göre de “mahallin en büyük polis amiri yürüyüşün amacını, yerini, takip edeceği güzergâhı ve diğer koşulları göz önünde bulundurarak, yürüyüşün kamu düzenini önemli ölçüde ihlâl edeceğinden haklı olarak endişe ederse, yürüyüşü düzenleyen veya yürüyüşe katılan kişileri düzeni sağlayacak önlemleri almaya zorlayabilir; örneğin takip edilecek güzergâhı belirleyebilir veya belirli bir genel alana girilmesini yasaklayabilir” (Atalay, 1995:24).

İngiltere’nin aksine ABD’de toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün varlığı açıkça ifade edilmiş ve 1937 yılına kadar dilekçe hakkı kapsamında ele alınmış, bu tarihten sonra ise bağımsız bir hak olarak düzenlenmiştir. 1789 tarihli anayasa değişikliğinde halkın saldırsız toplantı yapma hakkını Kongre’nin yasal bir düzenlemeyle engelleyemeyeceği hükmü getirilmiştir (Atalay, 1995:25-27).

¹ PİLTO kısaltması Polisi İlgilendiren Toplumsal Olaylar’a karşılık ilk kez 2002 yılında EGM, Asayiş Daire Başkanlığı bünyesindeki, basıma hazırlanan, Çevik Kuvvet Raporu adlı çalışmada, toplumsal olayların polisi ilgilendiren kısmı için kullanıldı. Polislik literatüründe “toplumsal olay” denince toplantı ve gösteri yürüyüşü ve benzeri olaylar anlaşılıyordu. Bu çeşit olaylara müdahale eden Çevik Kuvvet biriminin ilgilendiği olaylara da ÇİTO (Çeviği İlgilendiren Toplumsal Olay) kavramı önerildi.

Fransa'daki düzenlemelere bakıldığında liberal ve özgürlükleri kısıtlayıcı eğilimler arasında zikzaklar çizildiği görülmektedir. Atalay'ın belirttiğine göre, 1789'dan önce toplantı gösteri yürüyüşlerini düzenleyen metinler pozitif hukukta mevcut değildi. Bu tarihten sonra pek çok değişiklik yaşanmıştır. 1789 İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesinde toplantı hakkı bulunmazken aynı yıl Aralık ayında çıkarılan bir kanunla *saldırızsız ve silahsız* toplantı hakkı vatandaşlara tanınmıştır. 1848'de toplantılardan 48 saat önce izin alma zorunluluğu, bir yıl sonra ise hükümete kamu güvenliğini tehlikeye sokacak toplantıları yasaklama yetkisi getirilmiştir. 1891'de kanun eskinin izini tamamen silmese de daha liberal düzenlemeler getirilmiştir. 1935'ten sonra ise kısıtlamalar hukuken ve de özellikle uygulamada artmıştır. Örneğin, idari makamlar toplantı için müracaatları hemen reddetmektedirler (Atalay, 1995:27-31).

Almanya'nın toplantı özgürlüğüyle ilgili düzenlemelerinin, 2. Dünya Savaşı öncesi kesinti hariç tutulursa, genel olarak 19.yy'ın ikinci yarısından itibaren ilerleme doğrultusunda değiştiği söylenebilir. Atalay, 1849 İmparatorluk Anayasasının 161. maddesinin ilk fıkrasında özel bir izne gerek olmaksızın Alman vatandaşlarının silahsız ve saldırısız bir şekilde toplanma hakkına sahip olduğunu; ikinci fıkrada ise kamu düzeni ve güvenliğini tehdit eden bir tehlike olduğu zaman açık hava toplantılarının yasaklanabileceğini belirterek toplantı özgürlüğünün garanti altına alındığını belirtmektedir (1995:32-33). 1850 Prusya anayasası ise kapalı alanlarda her vatandaşa idari mercilerden izin almaksızın silahsız ve saldırısız olması koşuluyla toplanma hakkı getirirken açık hava toplantıları için idari merciden izin zorunluluğu getirmektedir. 1919 Weimar Anayasasında da benzer hükümler görülmektedir. Ancak bu haklar iktidar tarafından 1931 yılından itibaren "acil durum kararnameleeri" ile sınırlandırılmış ve 1938 tarihinde bu sınırlamalar zirveye ulaşarak savaş sonuna kadar uygulanmıştır. 1949 anayasası eski hakları getirerek garanti altına almıştır (Atalay, 1995:31-34).

Osmanlı Devletinde toplantı özgürlüğü 1876 Kanun-u Esasisine 2. Meşrutiyetle getirilen 20. maddedeki düzenlemeyle girilmiş ve bununla birlikte "İmparatorluk, canlı bir işçi hareketine sahne olmuştur". Bundan önceki Sened-i İttifak, Gülhane Hattı Hümayunu gibi belgelerde de benzer bir düzenleme mevcut değildir (Atalay, 1995:34-35). Bu maddede, "Kanunu mahsusuna tebaiyet şartı ile Osmanlılar hakkı içtimaa maliktir" denmektedir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerini belirleyen metinler 1924 Anayasasının 70. Maddesinde "İçtima hak ve hürriyetleri Türkler'in tabii hukukundandır" ve 79 maddede "İçtimaatın hududu hürriyeti kanunlar ile musarrahtır"; 1961 Anayasasının 28.maddesinin bir ve ikinci fıkrasında "Herkes önceden izin almaksızın, silahsız veya saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma hakkına sahiptir", bu hak ancak "kamu düzenini korumak için kanunla" sınırlandırılabilir; 1982 Anayasasının 34. maddesinde "Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir." şeklinde geçmektedir. Soysal, 1924 Anayasasının en büyük eksiğinin hak ve özgürlükler sistemine bir güvence getirmemesinin olduğunu belirtmektedir (1990:48).

Yasal düzenlemeler, sosyal ve siyasal ortam ve olaylardan etkilenmektedir. Buna en uygun örnek 1961 Anayasasının özgürlükçü düzenlemelerinin, aradan geçen süre içindeki siyasal şiddet olaylarından dolayı 1982 Anayasası tarafından tamamen sınırlandırılmasıdır.

Anayasalar dışındaki yasal düzenlemelere bakıldığında görülen şudur: 29 Temmuz 1953 tarih ve 6287 sayılı Vicdan ve Toplanma Hürriyetlerinin Korunması Hakkında Kanun'da yer alan "her ne suretle olursa olsun", "kavlen ve fiilen tecavüzde bulunulması", "toplantının huzur ve sükûnunun ihlâl edilmesi" gibi ibareler "belirsiz ve kötüye kullanmaya elverişlidir" (Atalay, 1995:37). 27 Haziran 1956 tarih ve 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun'da (TGYHK) da benzer muğlak ifadeler bulunmaktadır. Özgürlükler bu kanunda daha sınırlı, neredeyse kullanılamaz haldedir (Atalay, s.39). Bu kanunda mülkî idare amirine geniş yetkiler tanınmıştır. Atalay, özellikle 13. Maddedeki mülki amire hedef gözetmeksizin ateş ettirme yetkisinin düşündürücü olduğunu vurgulamaktadır (s.39).

10 Şubat 1963 tarih ve 171 sayılı TGYHK 1961 Anayasasının özgürlükçü izlerini taşımaktadır. Örneğin Anayasadaki herkesin "önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahip" olması gibi. Sadece "o yerin en büyük mülkî amirliğine"

48 saat önceden “tertip heyetinden en az üç kişi tarafından imzalı bir beyanname” verilmesi yeterli görülmektedir. Ancak mülki amir “lüzum ve zaruret gördüğü takdirde” yürüyüşün yol ve istikametini tespit ederek yürüyüşü bir ölçüde etkisiz hale getirebilecektir. Kamu düzeninin bozulması durumunda ise toplantı ve yürüyüşü dağıtma yetkisi hükümet komiseri ve kolluk amirine verilmiştir.

Kanunda 1973 ve 1976 yıllarında yapılan değişikliklerle, idari makamlara toplantı ve yürüyüşünü 10 günü aşmamak ve bir sefere mahsus olmak üzere erteleme yetkisi verildi. Ancak Anayasa Mahkemesi bunları birincisinde şekil yönünden ikincisinde de özgürlüklerin özüne dokunduğu gerekçesiyle iptal etti.² Anayasa Mahkemesi erteleme, toplantı ve yürüyüşün amacına ulaşmasını engelleyici ve etkisini ortadan kaldıracı nitelikte olduğu; mülkî âmirin yetkilerinin de öznel yorumlara elverişli ve keyfiliğe açık olması yönlerini vurgulamaktaydı. Ayrıca kanunda geçen “devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğü”, “millî güvenlik”, “kamu yararı”, “genel ahlak”, “genel sağlık” gibi kavramlar yoruma açık, net tanımı olmayan soyut kavramlardır.

Mevcut 6.10.1983 kabul tarih ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nun (TGYK) 1982 Anayasasından ve getirdiği ortamdan etkilenmesi kaçınılmazdır. Temel olarak eski yapı korunmakla birlikte bazı sınırlamaların artırıldığı da gözlemlenebilir. Örneğin, eski düzenlemede 48 saat önceden tertip heyetinden en az üç kişinin imzalı bir beyanname vermesi yeterli görülürken uygulamada düzenleme kurulunun tamamının imzalayacakları bir bildirim valilik veya kaymakamlığa 72 saat önceden verilmesi gerekmektedir (TGYK, m.10).

Örgütsel Özelliklerin PİLTOY’a Etkisi

Polisin örgütlenme şekli, polisin davranışlarını ve müdahale şeklini de etkilemektedir. Ayrıca medyanın da burada önemli bir unsur olduğunu belirtmekte yarar vardır. Polis davranışını belirleyen temel etkenlerden birisi de örgüt yapısıdır. Merkeziyetçilik ve merkezin gücünün derecesi; sorumluluk; özel polis yargılamasının ve özel mahkemelerin varlığı, polisin vurma, öldürme hakkına sahip olup olmadığı; militarizasyon durumu yani Savunma Bakanlığına bağlı olup olmaması, ordunun parçası olup olmadığı, disiplin vurgusunun derecesi, silah durumu gibi unsurlar polisin örgütsel karakteristiğini belirlemektedir (Della Porta ve Reiter, 1997:12-13).

Della Porta ve Reiter, askeri özelliklere göre örgütlenmiş polis gücünün şiddet uygulamaya ve emirlere “körü körüne” itaat etmeye meyilli olduğunu belirtmektedir. Yazarlar bunun olumsuz yanları yanında, hayli disipline edilmiş, emirlere harfiyen uyan bir birliği kontrol etmek gibi bir yararının bulunduğunu da ilave etmektedirler (1997:14). Reiter bunu şöyle ifade etmektedir (1991:54-55):

“Şiddet içeren gösterilerde polisin (yetersiz eğitim, personel, saldırı ve savunma ekipmanı ve koordinasyon eksikliği gibi nedenleri de içeren) militaristik olmayan karşı koyuşu yaralanmaların katlanarak artacağı anlamına gelebilir. Bu sadece yaralanmaların poliste olacağı anlamına gelmemekte, cesaretini ve soğukkanlılığını yitiren polisin disiplinsiz ve aşırı şiddet kullanmasından diğerlerinin de zarar göreceği anlamına gelmektedir.”

Della Porta ve Reiter demokratik sorumluluk için ademi merkeziyetçiliği ve demilitarizasyonu gerekli görmektedir (1997:15). Waddington (1996) ise polisin merkeziliğini savunurken liderliğin önemine dikkat çekmektedir. Bir çukurda (mevzide) ölmek gerekirse, bu emir verilince ölebilecek durumda polisler ihtiyacı olduğunu belirtmektedir. Yazara göre liderlik, geri durulması gereken yerde birliğini geride tutup karışılması gerektiği yerde de karışıp kesin çözüm sağlayabilecek bir mahiyette olmalıdır.

Hayli profesyonel, özel eğitilmiş (askeri eğitim de dahil) birliklere de gerek vardır. Şiddet hareketlerinin bazen başka türlü bastırılması olanaksızdır. Ancak sivilleşme önemlidir ve esas olmalıdır.

Türkiye’de bürokratik yapının hayli merkezi olması polis teşkilatında kendini daha fazla hissettirmektedir (Aydın, 2000:143; Çevik, 2002). Polis teşkilatı askeri hiyerarşiye daha yakındır.

“Teşkilatta verilmesi ve mutlaka yerine getirilmesi gereken emirler vardır. Yani katı bir emir komuta zinciri kurulmuştur. Bu emir komuta zincirinin kırılmasının disiplinsizlik doğurabileceği gerekçesiyle emirlere karşı en ufak bir itaatsizliğe dahi tahammül edilmez” (Göksu, 2002:72).

² E:1973/33, K:1974/9, KT:14.3.1974 ve E:1976/51, KT:18-22/11/1976.

Polisin katı hiyerarşik örgütlenme ve emir komuta zincirinin en fazla kendisini hissettirdiği birimlerden biri de toplumsal olay polisliğidir. Özellikle olay anında ortaya çıkan ani gelişmeler çabuk ve sert emirler verilmesini de gerekli kılmaktadır. Polisin ayrıca yasal olarak güç kullanma yetkisine sahip olması (PVSK, ek madde 6), pek çok olayda göstericilerin güç kullanmasına karşılık verme ihtiyacı da PİLTOY'u etkileyen bir diğer faktördür.

Toplumsal olay yönetiminin örgütsel bir başka boyutu da anayasadan başlayarak pek çok yasa ve diğer düzenlemelerde polisin sorumluluk alanının geniş öngörülmesidir. Buradaki çerçevede, olayın ortaya çıkması/çıkmasından bastırılıp/bastırılmaması konusuna kadar her alanda polis yetkili ve sorumlu tutulabilmektedir. Toplumsal olaylar konusundaki temel kanun olan 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşler Kanunu'nu bir kenarda tutsak bile 2559 sayılı PVSK'da "... kamu düzenine uygun olmayan hareketlerin işlenmesinden önce bu kanun hükümleri dairesinde önünü almak" (m.2/a), maddesinden başlayarak silah kullanmaya kadar pek çok alanda hak ve görev verilmiştir.

Türkiye'de her ne kadar polis askere bağlı bir kurum değilse de katı emir komuta, zor kullanabilme, silah kullanma gibi yetkilere sahip olması onun militaristik yönünü oluşturmaktadır. Walker, polisin örgüt ve yönetim tarzını "militaristik-bürokratik" olarak değerlendirmektedir (akt:Sözen, 2002:61). Sözen de Türk polisindeki rütbe, kıdem, silah taşıma, üniforma gibi militarizmi sembolize eden ETK'daki özelliklere dikkat çekmektedir (2002:61-64). Dündar (1996:5-10) gibi polisi askere bağlama düşüncesinde olanlar bulunsa da bu öneri günümüz dünyasında ve demokratik Türkiye'de pek rağbet göreceğe benzememektedir.

Siyasal Güç ve PİLTOY

Polisin olaya müdahale şekli, devletin olaya bakışının nasıl olduğunu göstericilerin ve genel olarak halkın algılamasını sağlayan güçlü bir etkiye sahiptir (Della Porta ve Reiter, 1997:1). Siyasal rejimin tutumu olaya yol açabilir veya önleyebilir. Siyasal erk toleranslı veya baskıcı olabilir. Protesto gösterilerine müsaade edip etmemek bir sistem tercihidir. Politik sistem, nasıl bir polisliğin öngörüldüğünü de belirler.

Dünyadaki genel gidişata bakıldığında daha yumuşak ve daha toleranslı bir tutumun geliştiği söylenebilir (Della Porta ve Reiter, 1997:2). İngiltere'de Toplum Merkezli Polislik (Community Policing), dikkat çekmeyen (low profile), kanuna tıpatıp uyan, minimum güç uygulayan bir strateji takip ederken; Fransa'da "Kralın Polisi" anlayışı merkezi hükümete bağlı, merkezin katı kontrolü altında, geniş bir görev alanına sahip, devlet yönetiminin ve kontrolünün bir aracı, durumundadır. İngiltere gelenek hukukunu (common law) takip ederken, başta Fransa olmak üzere kara Avrupa'sı Roma hukukuna bağlıdır.

"Kamu düzeni" kavramı "toplumsal olayları bastırma" olgusunu da içinde barındırır. Toplumsal olayların toplumsal hareketlerle ilişkisi bilinmelidir. Örneğin, demokrasinin, işçi hareketlerinin tarihsel gelişimi müdahalenin şeklini belirlemektedir. Gelişimin kanlı olduğu ülkelerde - ki pek çok ülkede böyle olmuştur - polisin müdahalesinin de sert olması beklenebilir.

Protesto polisliğinin tarzı Kıta Avrupa'sında İngiltere'den daha kaba, baskıcı, yüz yüze karşı koyucu, sert ve katıdır (Della Porta ve Reiter 1997:5). Gerçi bu durum ülkeden ülkeye ve devirden devire değişmektedir. Örneğin, İtalyan polisi 1980'e kadar aşırı derecede güç yığarak, Alman polisi bilgi toplayarak kendini gösteriyordu. Alman ve İtalyan polisi karşılaştırılınca da İtalyan polisinin Almanlardan daha kaba, illegal, gayri resmi ve yayılmacı (diffused) olduğu görülmektedir. Bunun yanında yine Della Porta ve Reiter'in belirttiğine göre İtalyan polisi kirli taktikler kullanmakla da suçlanmaktadır. Ajan provokatörler kullanma, neo-faşistlere destek sağlama, toplu kıyımlarda (massacre) ve darbelerde gizli servisle direkt çalışma gibi (1997:5). Jefferson'un tespitine göre de İngiliz polisi 1980'den sonra maden grevleri ve şehir ayaklanmaları gibi olayları gerekçe göstererek Avrupa polisi gibi gittikçe daha militarize bir tarza bürünmektedir (1990).

Della Porta ve Reiter, genel trendin yumuşak, toleranslı, seçici, yasal, koruyucu, tarafların rızasını arayan, esnek ve profesyonel olunması yönüne doğru gittiğini vurgulamaktadırlar. Protesto polisliğinin "yeni müdahale modası, baskıcı müdahaleden mümkün olduğunca kaçınmaktır" (1997:7).

Polis, göstericileri anlamaya, onlara hak vermeye ve eylemleri özellikle şiddet içermiyorsa hoşgörülü davranmaya çalışmaktadır. Gösterici grubun niteliğine bağlı olarak onlara karşı davranış tarzını seçmekte yani seçici olmaktadır. Şiddet uygulayabilecek grupla barışçıl gruba karşı aynı

müdahale tarzını seçmemektedir. Polis ya mukabil ve müteakabil kuvvet kullanmakta veya bazen ilgisiz gibi davranmakta ya da müdahaleyi ertelemektedir. Bazen de daha aktif bir polislik uygulayarak protestocularla işbirliğine gitmekte, pazarlıklar bile yapmaktadır. “Öyle ki kanuni ihlallerin açıkça yapıldığı farklı gösterilerin bile polis tarafından tolere edilmesi eğilimi vardır. Barışın korunması çoğu zaman kanun uygulanmasından önemli görülmektedir (Della Porta ve Reiter 1997:7).

Uzaktan kontrol de uygulanan taktikler arasındadır. Ancak duruma göre bazen saldırgan ve kitlesel baskı uygulayan tarza da geçilmektedir. Uzaktan kontrol daha ziyade barışçıl, kitlesel baskı yöntemi ise şiddet içeren toplumsal olaylarda kullanılmaktadır.

Gösteri(ciler)in sınıflandırması da literatürde farklı olabilmektedir (Göksu, 2000:166-168). Della Porta ve Reiter İtalya için işçi gösterileri, işsiz-evsizlerin gösterileri, otonom gruplar ve radikal sol gösteriler ile futbol fanatiklerinin gösterileri olmak üzere dört farklı grup belirlemektedir (1997:7).

Protesto polisliğinin gelişimini uzun vadede kurumsal, kültürel ve zorlayıcı faktörler etkilemektedir. Her ne kadar polis politik etkilerden bağımsız, tarafsız kanun gücü ise de hükümetlerin tavırları polis davranışlarını ve polislik şeklini etkilemektedir. Polis bazen politikada rüzgarın estiği yanı tutmaktadır (Della Porta ve Reiter, 1997:34).

Siyasal karışmanın şekli ve polisin buna karşı tutumu ülkeden ülkeye değişmektedir. Della Porta İtalya ve Almanya’da polisin sol partiler hükümet olduğu zaman göstericilere karşı daha yumuşak ve toleranslı olduğunu belirtmektedir (1995). Genel görüş, muhafazakarların iktidarda olduğu dönemlerde, işçilerden oy beklemedikleri için, polisten işçi protestolarında kanunu sert şekilde uygulamalarını istedikleri şeklindedir. Bu çeşit olaylarda polis daha sert taktikler uygulamaktadır. Almanya’da sol hükümetler (buna Hür Demokratlar da dahil), bu gösterileri bir vatandaşlık hakkı olarak ele almaktadırlar. Della Porta, bu genel eğilimin istisnasının İtalya’da 1960’larda merkez sol hükümetin polise bu çeşit gösterilerde göstericilere karşı ateş açma yetkisini vermesi olduğunu belirtmektedir (1995).

Geary, İngiltere’de uygulanan taktiğin sertten yumuşağa doğru geliştiğini belirtmektedir (1985). Türkiye’de genelde sol medyada polisin solculara karşı sert, sağcılara karşı yumuşak davrandığı fikri yaygın bir şekilde işlenmekle birlikte bunun gerçek ya da manipülasyon olduğunu doğrulayacak araştırmalara ihtiyaç vardır.

Hükümetler verecekleri kararlarda bazen daha aşırı uçları da hesaba katmak durumunda kalmaktadırlar. Örneğin, sol bir gösteriye sol bir hükümet müdahale edecekse aşırı sol uçları onları suçlayacaktır. Müdahaledeki trend, hükümetlerin doğrudan müdahaleden kaçınması ve yumuşak polisliğin birlikte geliştiğini göstermektedir. Della Porta ve Reiter, hükümetlerin protesto polisliğinin teknik yönünü polise bıraktığını vurgulamaktadırlar (1997:22). Ancak politikacıların politik olarak çözülecek sosyal ve politik problemleri polise bırakmalarını eleştirmektedirler.

Bununla birlikte polislerin de ciddi toplumsal olaylarda politik rehberlikten yoksun bırakılmaması lazımdır. Hükümetle birlikte çalışma sağlanmalıdır.

Sözen siyasetin bürokrasiye müdahalesinin, partizanlığın tüm kademelere yaygınlaşmasının en tipik örneklerinden birini Emniyet Teşkilatının oluşturduğunu belirtmektedir (2002:55-61). Gültekin ve Özcan’ın çalışmasında da ET’de terfi için bakan ve milletvekili desteğine ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır (1999). Toplumsal olay yönetiminde siyasal iktidar bazen doğrudan İçişleri Bakanı eliyle bazen de polis yöneticilerinin beklentileri ve istekleri nedeniyle etkide bulunmaktadır. Siyasal iktidarlar muhaliflerin iktidar politikaları aleyhindeki gösterileri engellemeye, engelleyemedilerse bastırmaya çalışmaktadırlar. Duruma göre kuvvet de kullanarak topluluğu engellemeye çalıştıkları araç polistir.

Kamuoyu ve PİLTOY

Protesto polisliğinde polis, göstericiler, politikacılar, sivil toplum örgütleri (STÖ), medya ve halk hep birbirini etkilemektedirler. Geary (1985:117), hükümetin geçmişte savunmasız işçi sınıfına ölümcül güçle saldırmasının pek çok yönden hükümetin beklentisinin aksine ters teptiğini belirtmektedir.

Della Porta ve Reiter, polisin göstericilere karşı reaksiyonunun aşırı sert bulunması durumunda hedef kitlenin iç dayanışmasının arttığını belirtmektedirler (1997:22). Bu durum ayrıca onların taraftarlarını da artırmaktadır. Göstericilerin masum konumuna düşmesi (masuma yardım psikolojisiyle) gösterilere şahit olanları ve bunların yakınlarını göstericileri desteklemeye itmektir.

Ancak Della Porta ve Reiter (1997:23), kamu düzeni için toplumun da desteklediği daha sert önlemlerin alınması gerektiği zamanların da olduğunu eklemektedirler. Örneğin, Türkiye’deki PKK, Hizbullah gibi terör örgütlerinin eylemlerine karşı polisin sert olması geniş halk yığınları tarafından istenen ve beklenen bir durumdur.

Medya burada genellikle bir tarafın sözcüsü olarak ve genelde de toleranslı polislik yönünde fikir belirterek yer alır (Della Porta ve Reiter, 1997:23). Polis medyada çıkan haberlerden etkilenmektedir. Demokratik olmayan ülkelerde bir zorunluluk hissetmese de demokratik ülkelerde polis rahat görev yapabilmek için halkın desteğini almak durumundadır. Geary, medyanın bir ölçüde polis eylemlerini (davranışlarını) kontrol ettiğini belirtmektedir (1985:129-130). Örneğin, en basitinden tv ve gazetelerde yapılan eleştirileri değerlendirerek iyi yaptıklarını devam ettirmek, kötü yaptıklarını da bir daha yapmamak istemektedir. Son yıllarda Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Fakültesi’nde verilen Toplumsal Psikoloji dersinde medyada yer alan toplumsal olaylardaki polis davranışları ele alınarak öğrencilere yapmaları ya da yapmamaları gereken davranış kalıpları görsel olarak sunulmakta ve bunların üzerinde tartışılmaktadır. Öğrenciler diğer yandan toplumsal olaylardaki polis davranışlarının medyada nasıl yankı bulduğunu görmektedirler.

Ancak burada polis olumsuz bir durumla karşı karşıyadır. Çünkü Waddington’un dediği gibi “haberler acil ve dramatik olanla, sebep yerine sonuçla, derin analiz yerine yüzeysel görünüşle ilgilenirler.” (1992:177). Dolayısıyla gazete sütunlarına ve televizyon ekranlarına polisin yaptığı normal ve olumlu davranışlar yerine olumsuz yazı ve görüntüler yansımaktadır. Türkiye’de medyanın (özellikle de televizyonların) hep olumsuz ve aynı görüntüleri seyircileri adeta anlama özürülü farz ederek üst üste tekrar tekrar vermesi polis imajını olumsuz yönde etkilemektedir.

Medya tek haber kaynağının polis olması durumunda ise olayları polis gözünden değerlendiren haberler verebilir yani taraf tutabilir. Ancak bu durum genel görünüm içinde istisnayı oluşturmaktadır.

Medyanın bir diğer özelliği kalıp tutumlarla hareket etmesidir. Azınlıklar, siyahlar, suçlular, yoksullar, işçiler, öğrenciler gibi gruplar gerek polisin gerekse medyanın gözünde potansiyel olay çıkaracak gruplar olarak görülmektedir.

Kitle iletişiminin gelişmesinin bir sonucu olarak medyanın sunduğu yazı, ses ve görüntüler anında tüm dünyada yankılandığından olaylar önem ve büyüklüğüne göre uluslar arası gündeme de taşınmaktadır. Bu bazen uluslar arası baskı şekline de dönüşebilmektedir.

Kamuoyu diğer kanallar açıkken protesto eylemlerine pek toleransla bakmamaktadır. İnsanların mümkün olduğu ölçüde sokağa çıkmadan haklarını aramalarını; eğer gösteri ve yürüyüş yapılacaksa bunun da şiddet içermeden yapılmasını istemektedir. Hatta “şiddet kullanan protestoculara karşı polisin zor kullanmasını kabul etmekte ve savunmaktadır” (Della Porta ve Reiter, 1997:25).

Toplum destekli polislik politikasının temelinde de kamuoyunun desteğinin alınması vardır. Halkla iletişim kurmak ve onun sorunlarıyla ilgilenmek toplum destekli polisliğin temellerini oluşturmaktadır (Bahar, 2002:293-294). Bu yaklaşımın toplumsal olaylarda da benimsenmesi, uzlaşmanın sağlanması, olayların barışçıl bir şekilde sona ermesi açısından yerinde olacaktır. Bu yöntemle, halka ulaşma yollarına başvurulması pek çok toplumsal olayı çıkmadan önleyebilecektir. Bahar, McConville ve Shepherd’den aktararak “polis teşkilatının bürokratik ve militarist yapısı ile toplum destekli polisliğin esneklik, yerellik, toplumla uzlaşma içinde olma anlayışı”nın örtüşmemesi gibi bir durumun olduğunu da belirtmektedir (2002:301).

PİLTOY’a Polislik Kültürünün Etkisi

Her meslek grubu gibi polisin de kendi alt kültürü vardır ve bu da toplumsal olaylara müdahalede kendini hissettirmektedir. Örneğin, polis, çevresinin düşmanlarla çevrili olduğunu düşünür ve bu da kendini toplumdaki soyutlamasına ve bazen kendinden farklı olana karşı saldırganca duygular beslemesine yol açar (Della Porta ve Reiter, 1997:18; Cerrah ve Semiz, 2001:234-235; Göksu, 2002:79, 83). Cerrah, polisin çevresindeki olaylara şüpheyle bakmasının ve insanları zaman, mekan ve duruma bağlı olarak “potansiyel suçlu” olarak görmesinin mesleğin “doğal” bir sonucu olduğunu belirtmektedir (1998:187). Devre arkadaşlığı, grup dayanışması; tehlike ve risk altında bulunma nedeniyle oluşan dayanışma; değişikliğe karşı çıkarak mevcut halin sürdürülmesi çabası anlamında muhafazakarlık; bazılarına göre polisliğin “disiplin ve sertlik” ve kasları güçlü erkek ağırlıklı bir

meslek olduğu ve dolayısıyla insan ilişkilerinde sertliğin kaçınılmaz olması; ceza adalet sistemine olan güvensizlik ve suçluların cezasız kalacağı endişesi nedeniyle cezayı kendisinin vermesi isteği; ve her şeyin kanun ile çözülemeyeceği anlayışı (Cerrah, 1998:199, 200, 204, 210, 212-215) polisin toplu gösterilere katılanlara karşı olumsuz davranmasındaki diğer alt kültür etkenleridir.

Cerrah, klasik polis alt kültürü ile şekillenen polisliğin “uzlaşma” değil “çatışma” eğilimli olacağını ve “savunmacı” değil “saldırgan” taktikler kullanacağını belirterek; T. Jefferson’un “Bir ülkenin insanları katil ve cani olabilir, çok vahşice eylemlerde bulunabilirler, ancak hiçbir zaman bunlar imha edilecek bir düşman olarak algılanmamalıdır.” sözünün toplumsal olaylara müdahalede temel yaklaşım tarzı olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır (1998:221-222).

Aşırı merkezîyetçilik ve katı bir disiplin emniyet birimlerinde görülen bir olgudur. Asker benzeri kurallara harfiyen riayet etme polisin toplumsal olaylara müdahale eden birimlerinde daha fazla görülmektedir (Göksu, 2002:72-74).

Polisin bazı davranışları ve kültürü de zamanla değişmektedir. Dünyadaki bu genel değişme trendi topluma daha fazla entegre olma, yüksek sınıfta yer alma ve demilitarizasyondur.

Polis ve Göstericiler Arasındaki Etkileşimin PİLTOY’a Etkisi

Protesto polisliğinin şeklini belirleyen diğer bir husus polislerle protestocular arasındaki etkileşimdir. Önceki olaylarda polisin elde ettiği deneyimler, yaşadıkları, sonraki olaylardaki tavrını ve eylem biçimini belirleyecektir. Karşılıklı güvensizlik polis gösterici ilişkilerinde hakim olan genel bir kanaattir. 2 Mayıs 2003 tarihinde Bingöl’deki olayları alevlendiren unsurlardan birisi de polis ve göstericilerin karşılıklı güvensizliğidir. O bölgede yaşanan terör olayları nedeniyle polis halka güvenememekte, halkın içindeki provokatörler de halkın duygularını olumsuz yönde kullanabilmektedirler.

Gösterilerin yasaklanması şiddet tansiyonunu yükselten önemli bir etkidir. Özellikle İngiltere’de yapılan gözlemler bunu doğrulamaktadır (Waddington, 1992:29; Wissler ve Barranco, 1996:7).

P.A.J. Waddington, bir yerde yığılma olduğu zaman polisin bu kalabalığı başarıyla dağıtmasının esnek ve hızlı olmasına bağlı olduğunu belirtmektedir (1991:163-164). Bu da kendi içinde “saldırgan hareketliliği” (aggressive mobility) barındırmaktadır. Kalabalık psikolojisinin etkisi (kişinin isimsiz olması, birey olarak hareket etmemesi, algılama farklılığı) polis ve kalabalık için aynı hüviyete bürünmektedir. “Biz” ve “onlar” ayırımı polis için de söz konusu olmaktadır. Bireysel sorumluluk azalmakta, personelin kızgınlığı ve siniri artmaktadır. Waddington bu durumun “polis sadist olduğundan değil bir çeşit fiziksel stresin boşalması nedeniyle” meydana geldiğini belirtmektedir (1991:177-178). Bunlara yaralanma, ölme korku ve endişesini de ekleyebiliriz. Yine 2 Mayıs 2003 Bingöl olaylarında olayların ateşlenmesine neden olan faktör kalabalık arasında saldırıya uğrayan polis minibüsünün sürücüsünün can korkusuyla o ortamdan kaçmaya çalışması, uzaklaşırken de topluluktaki bazı insanların ezilme tehlikesi geçirmesi olarak gözükmektedir. Böylece halk galeyana gelmiş Özel Harekat polisleri de havaya uyarı ateşi açmıştır. Ancak 1-2 el ateş etmek yerine seri atış yapılması haklı olarak eleştirilebilir. Burası bir zamanlar terörün yoğun olarak yaşandığı bir yer olduğu ve ayrıca olayın 2 gün öncesinde de 2 şehit verildiği düşünüldüğünde gösterici ve polis arasında eski olayların olumsuz etkisiyle istenmeyen durumların ortaya çıktığı görülmüştür. Yani gerek polisin göstericilere, gerekse göstericilerin polise karşı önyargıları olayların gelişmesinde etkili olmuştur. Ayrıca “Burası Kürdistan, burdan çıkış yok”, “faşist polis”, “katil emniyet”, gibi sloganların bu etkileşimde olumsuz rol oynadığı rahatlıkla söylenebilir (TRT 1, 2003).

Polis geniş kalabalıkları kontrol etmek için gereken her türlü teknik donanıma sahip olabilir ama kalabalıklara müdahalenin insani boyutu konusunda iyi hazırlanmış olmayabilir. Mesela kalabalık içindeki küçük grupları ayırmada güçlük çekebilir ve/ya başarısız olabilir.

Almanya ve İtalya’yı inceleyen Della Porta (1995), polisin barışçıl göstericiler arasına süzülen küçük grupların manipülasyonu sonucu topluluğa müdahale ettiği zaman olayların büyüdüğünü belirtmektedir. Böyle bir durumda kamu düzeni, radikalleri kontrol etmekle ılımlıların haklarını koruma dengesi arasında güç durumda kalmaktadır.

Polisin kendi iç düzeni de gösterilere başarı ile müdahale açısından önemlidir. Koordinasyon, birbirini tanıma, çevreyi tanıma bunda önemli bir etkidir. Della Porta ve Reiter, Almanya’da 1980 sonrasındaki olayları bastırmak için farklı bölgelerden bir araya getirilen polislerin

koordinasyonsuzluğu ve bölgeyi tanımamalarından dolayı, polis liderlerinin olayları yatıştırma politikası gütmelerine rağmen, olayların büyüdüğünü belirtmektedirler (1997:27).

“Zayıf” ve “yenilmiş” polis imajının poliste ve halk üzerinde oluşması da önemli sonuçlar doğurmaktadır. Della Porta ve Reiter, böyle bir psikolojinin sonucunda poliste rövanşı alma ve teknik-taktik değiştirme duyguları oluştuğunu vurgulamaktadırlar (1997:27). Bu durumun olumsuz tarafları yanında polisin örgüt yapısını kendini geliştirme yönünde etkilemesi gibi iyi tarafı da vardır. Örneğin, Waddington (1996), 1980 sonrası İngiliz polisinde “silahlı” ve “ayaklanmalara karşı” (anti-rioting) birimlerin gelişmesini bu faktöre bağlamaktadır. Buradan hareketle “şiddet şiddeti, barış da barışı doğurur” anlayışının kalabalıklar ve polis açısından da işlediğini görmekteyiz.

Toplumsal olaylarda şiddete başvurulmaması için hem polisin hem de topluluğun liderlerine büyük görevler düşmektedir. Liderler kalabalıkları istedikleri gibi yönlendirebildiklerine göre toplulukların liderleri ile kurulan iyi yada kötü ilişkiler topluluğun yasa dışı yollara sapmasını yada sapmamasını büyük ölçüde etkileyecektir.

“Burada liderler olay başlamadan önce gerek yüz yüze gerekse değişik yollardan karşılıklı mesajlar göndermek suretiyle birbirlerini etkilerler. Yasal topluluklarda mümkün mertebe yüz yüze görüşmeler tercih edilmektedir. Örneğin sendikal gösterilerde sendika başkanları ile gösteri hakkında konuşulmaktadır. Görüşmelerden sonra başkanın üyelere gösterinin kesinlikle sükûnetle geçeceğini ve güvenlik güçlerine yardımcı olunmasını istemesi gerilimi bir anda düşürür. Yasadışı gösterilerde ise önceden yüzyüze görüşmek hemen hemen imkansızdır. ...

Olay anında ise liderler daha önce tanışmıyorlarsa ilk önce birbirlerini tanımaya çalışırlar. Özellikle yasa dışı gösteriler liderlerin adeta bir taktik savaşı şeklinde geçer. Önce liderler birbirlerini tartarlar. Kontrollü bir şekilde birbirlerini tespit etmeye gayret gösterirler. Kurmaylar ise lidere her hamlede yardımcı olurlar. Yasadışı olayların liderleri genellikle gizlidir.” (Göksu, 2000:194-195).

Polislik Bilgisi ve PİLTOY

Polisin, içerisinde yüksek derecede yetki barındıran bürokratik bir yapı olduğu genel kabul görmektedir. Gerek polis tercihlerinin çevresel karakteristiğini öne çıkaran “durumsal” (situational) yaklaşım, gerekse polis memurlarının bireysel tercihlerini ön plana çıkaran “davranışsal” (attitudinal) yaklaşım bu geniş yetkiyi vurgulamaktadır.

Polislik bilgisi burada kendi rolünü ve dışarıdaki gerçekleri algılamayı içermektedir. Organizasyon özellikleri, polis kültürü, hükümet (devlet), kamuoyu, göstericilerle ilişkiler polis bilgisinin birer girdisidirler. Jessen, polisin olaylara müdahale ederken önce kendi bilgisi ve takdirine; sonra kural ve düzenlemelere göre hareket ettiğini belirtmektedir (akt:Della Porta ve Reiter, 1997:28). Weber’in belirttiği bürokrasideki özel bilgi (işin gerektirdiği bilgi) (specialized knowledge), polis için yazılı kurallardan ve bilgiden ziyade deneyimlerle elde edilen bilgi konumuna gelmiştir. Kötü uygulamalar da bazen deneyim adı altında adlandırıldığı için polisleri yanlış yola sevk edebilmektedir (Özgüler, 2001).

Gösteri yürüyüşlerinde normalde her iki taraf da çatışmaya girmek istemez. Göstericiler orada anayasal, evrensel haklarını kullanmakta, polis de görevini yapmaktadır. Bu durum, terbiyeli, gösteri için geçerli sebebi olan, bir konu hakkındaki şikayetini dile getirmeye çalışan insanları anlatan sıradan göstericiler (ordinary decent protestors) için geçerlidir; profesyonel protestocular (professional protestors) ise genellikle problem çıkaran, provokasyon yapan ve isyan eden göstericiler olup farklı bir konumdadırlar (Waddington, 1994:112-113). Gerek sürekli karşılaşmaktan (deneyimlerden); gerekse özellikle medyadan, kamuoyundan, polis ve göstericiler birbiri hakkında bilgi elde etmekte, kalıp tutumlar oluşturmaktadırlar.

Polis bir sosyal kontrol aracı olarak her halükârda toplumsal olaylarda görev aldığı için gösterinin izinli olup olmaması aslında pek de önem taşımamaktadır. Gösterinin yasal ya da yasadışı olması, belki müdahalenin sert veya yumuşak bir şekilde bastırılması açısından önem taşımaktadır. Yasadışı gösterilerin sert bir şekilde bastırılma olasılığı daha yüksek iken yasal gösterilerde daha toleranslı davranılabilir. Ancak, yasal bile olsa her toplantının her zaman bir taşkınlığa dönüşebilme

ihhtimali bulunduğundan polis önlem almak durumundadır. Ayrıca birinde anayasal hakkını rahatça kullanmasını sağlamak diğlerinde ise müdahalede bulunmak için görev yerinde yer almaktadır.

Polise gelen istihbarat bilgisi de önemlidir. Yanlış, abartılı istihbarat raporları ve planları polis davranışlarını da olumsuz etkileyecektir. Örneğin, şehir dışından 50.000 kişi gelecek diye istihbarat ve buna göre önlem alınıp 500 kişi gelirse kuvvetler boşa bekletilmiş olur. Ya da tam tersine 500 kişi gelecek istihbaratı alınıp 50.000 kişi gelirse de tüm plan ve program altüst olur. Gelenlerin hakkında yanlış bilgi de gelebilir. “Şehri yakıp yıkacaklar” diye istihbarat gelirse polis bu önyargıyla daha sert olur. “Silah kullanılacak” istihbaratı almırsa polis her elini cebine götüreni silah kullanacak zannedebilir. Gençler, üniversite öğrencileri, komünistler, dinciler, göçmenler, etnik gruplar, ajan provokatörler, işçiler gösterilerde dikkat çeken stereotiplerdir.

Bugün toplumsal olaylarda kullanılan taktikler adeta askeri savaş taktiklerini anlatan “taktik el kitabı”ndan kopya edilmiştir. Teoride, tam bir askeri disiplin içinde, grup halinde müdahale söz konusuyken olayın gelişme seyri bu disiplinli grup davranışını bazen bozabilmektedir.

Göstericiler açısından “iyi” gösteri başarılı olan, iyi organize edilmiş, hedefine ulaşmış; “kötü” gösteri ise düzensiz ve amaca ulaşamayandır. Eğer polisler de baştaki plan programa uygun bir şekilde eyleme müdahale etmişlerse bu “başarılı” yoksa “başarısız”dır.

Türkiye’de polisin toplumsal olaylara müdahale bilgisi Polis Meslek Yüksekokullarında , Güvenlik Bilimleri Fakültesi’nde ve hizmet içi kurslarda verilen teorik derslerden ve Çevik Kuvvet birimlerinin günlük yaptıkları pratik eğitimden oluşmaktadır. Bunlar mesleki tecrübelerle bir araya getirilerek davranışa dönüşmektedir. Aslında görevleriyle ilgili en çok uygulama yapan birimlerden birisi Çevik Kuvvettir. Ancak aynı zamanda medyanın gözü önünde olması, olay çıkarma niyetinde olan veya aralarına sızan provokatörlerin etkisiyle karşılıklı şiddet kullanımına dönüşen kalabalıkla karşı karşıya kalması sonucunda en çok eleştirilen birimlerden birisidir.

PİLTOY’un Sonuçları

Protesto polisliğinin kullanılan taktikler ve sosyal hareketler üzerinde farklı etkileri olmaktadır. Ancak sonuçlar konusunda literatürde değişik hipotezler bulunmaktadır (Della Porta ve Reiter, 1997:35-37). Örneğin, bir görüşe göre bastırma eylemindeki düşüşler sosyal devrimlerin gelişmesini kolaylaştırmaktadır. Skocpol’a (1979) göre, siyasal krizlerden dolayı (ki bu krizler devletin kontrolü ve bastırma kapasitesini düşürmektedir) sosyal hareketler tetiklenir. Della Porta ve Reiter, McAdam’ın da aynı görüşte olduğunu belirtmektedir. McAdam, özellikle sivil haklar hareketlerinin bu zamanlarda daha etkin olduğunu belirtmektedir. Ortaya çıkan bu hareketlerin çok sert bir şekilde bastırılması sivil harekette bulunanları radikal davranışa itmektir. Olaylar bir çeşit meydan okumaya dönüşmektedir (akt: Della Porta ve Reiter, 1997:35).

Goldstein de 19.yy sosyo-politik hareketlerini ele aldığı kitabında modernleşme ve işçi hareketi olaylarını baskıcı, vahşice ve inatçı bir şekilde çözmeye çalışanların katı, vahşi ve inatçı bir muhalefet biçtiklerini belirtmektedir (1983:340). Della Porta (1995), Alman ve İtalyan örneklerinde hoşgörölü ve yumuşak polisliğin protestoların yayılmasını ve ortaya çıkmasını sağladığını belirtmektedir. Polisle protestocuların karşılıklı taktikleri diyalektik bir ilişkinin gelişmesini sağlıyor: Şiddete şiddet, toleransa tolerans.

Öte yandan bazı zamanlarda gösterici grupların radikalleşmesi ise polis şiddetini açığa çıkarmaktadır. Diğer zamanlarda geri çekilmektedirler. Della Porta’nın araştırmasında fazla baskıcı, dağıtma esasına dayalı ve vahşi taktikleri kullanmanın yığınların ve barışçıl kalabalıkların cesaretini kırarken radikalleri ateşlemediği sonucuna varılmıştır (1995:80). Polisin göstericilere karşı aşırı şiddet kullandığı (hatta öldürdüğü) dönemlerde sosyal hareketler de radikalleşmiştir. Burada polisin sert uygulamalara girişmesinin nedenlerinden birisinin de sosyal hareketlerin radikalleşmesi olduğunu unutmamakta yarar vardır. Hatta İtalya’da hareket temsilcileri ile devlet görevlileri arasında bir çeşit “kirli savaş”ın başladığı inancı hakim olmuş ve bu da ilişkileri daha da kötüleştirmiştir (Della Porta ve Reiter, 1997:36).

Şiddet hareketlerinden gerek devlet kanadında gerekse göstericiler kanadında birileri yarar sağlayabilir. Harekete katılanları daha da radikalleştirme isteyen liderleri ya da devlet temsilcileri şiddete başvurabilir.

Polis gösterici ilişkilerinde interaktif etkileşim daha ziyade görülmektedir. Protesto taktikleri polis taktiklerini de etkilemektedir. Örneğin, Almanya'daki militan anti-nükleer gösteriler saldırgan polisi karşımıza çıkarmıştır (Della Porta ve Reiter, 1997:37).

Della Porta ve Reiter, 1970-1980'lerden beri gelişen daha toleranslı polisliğin kurumsallaşmasının bir çeşit verimli döngü (salih daire=virtuous circle) yarattığını belirtmektedirler. Buna göre polisin toleranslı davranışı kalabalık tarafından olumlu anlaşılmasının yanında, asıl toplumdan destek bulacaktır (1997:37). Demokratik ülkelerde asıl önemli olan toplum desteğidir. Diğer taraftan doğal olarak genellikle şiddete yönelik eylemler polis tarafından sert bir şekilde bastırılacak, barışçıl eylemler de barışçıl bir karşılık bulacaktır.

Joshua ve Wallace (1983:127) İngiliz polisinin silahlı birliğinin kurulmasının 1980'deki Bristol ayaklanmasını takip eden günlerde başladığını, plastik mermi, yeni Land Roverler, çarpmaya dayanıklı başlıklar (kasklar) vb ekipmanların alındığını vurgulamaktadır ki bunlar da şiddete şiddetle karşılık verme niyetini taşımaktadır.

Della Porta ve Reiter polisin yumuşak davranmasının uzun vadede bazen göstericileri şiddete yöneltebileceğini yazmaktadırlar. Buradaki gerekçelerden birisi şu olabilir. Polisin olaylara yumuşak yaklaşması yapılan eylemin görünmez (invisible) olmasına neden olacak, görülmek ve duyulmak isteyen kalabalıklar da şiddet yoluna başvuracaklardır (1997:38). Çünkü göstericilerin eylem yapmasının nedeni kendilerini kamuoyuna duyurmak, göstermektir. Bunu yapan da büyük oranda medya organlarıdır. Medya organları ise şiddet olayı çıkmadığı sürece (ölenler, yaralananlar olmadığı sürece) olayları ekranlarına ve sayfalarına yansıtılmakta, dolayısıyla eylemcilerin eylemlerini duyurmamaktadırlar.

Polis kendi dışındaki güçlerin de etkisinde kalmaktadır. Bunlardan en önemlisi hükümettir. Hükümet ne derse polis bunu yerine getirmektedir. Toleranslı polislik politikaları güden, özgürlüklerin gerekliliğine inanan bir hükümetin yumuşak polislik emirlerine polisin karşı çıkması düşünülemez, görülmemiştir (Della Porta ve Reiter, 1997:39). Çünkü siyasi sorumluluk hükümete aittir.

Toleranslı polisliğin gelişmesinde ikinci dış etken kamuoyu baskısıdır (Della Porta ve Reiter, 1997:39). Tabii burada baskının yönü önemlidir. Polis sert polislikte de yumuşak polislikte de kamuoyu desteğine gereksinim duyar. Eğer kamuoyu esnek polislik yönünde baskı yapıyorsa polisin de buna göre davranması beklenir. Polis kamuoyu baskısı yönünde davranırsa problem yaşamaz ancak gerek göstericilerin şiddet kullanması gerekse hükümetin kamuoyunu karşısına alarak polisten isteklerde bulunması polisi ikilemede bırakmaktadır. Polis bu durumda nasıl davranacağı konusunda tereddüde düşer. Genelde de bu çeşit çatışmalarda örgütsel ve finansal olarak bağlı olduğu tarafın yani hükümetin isteklerini yerine getirir.

Polisin kamu düzenini sağlamaya yönelik olarak olaylara müdahale şekli, genellikle geçmiş dönemdeki tecrübelerine ve başarısızlıklarını analize dayanmaktadır ve bu öğrenme tarzı her zaman reaktiftir. Reaktif bir tarzın benimsenmesi de antagonistik (karşıt, zıt, belki bir ölçüde düşmanca) protesto polisliği tarzının benimsenmesinin tetikleyicisi olacaktır (Della Porta ve Reiter, 1997:40).

Taktik ve stratejilerin reaktif belirlenmesi yeni yanlışları beraberinde getirebilecektir. Bunun yerine geçmiş tecrübelerden yararlanılması yanında, uluslar arası işbirliği ile diğer ülkelerin tecrübelerinden de yararlanılabilir. Teorik bilgi birikiminin artırılması ile birlikte olaylar o anlık etki-tepki sürecinden çıkarılarak daha geniş bir boyutta sebep-sonuç ilişkileri içinde değerlendirilerek proaktif bir yaklaşım sergilenirse daha yararlı sonuçlar alınabilecektir.

Ancak bütün bu değişme, esneklik ümitlerinin yanında Lüdtker gibi polisin asla değişmeyeceğini savunanlar da vardır (akt:Della Porta ve Reiter, 1997:40). Olan değişiklikler yanında değişmeyen hususlar da vardır: Hükümete bağlı olması; devletin bir kolu olması (devletin kurduğu düzen, huzur ve güvenliği gerekirse güç kullanarak sağlaması) ve farklı ülkelerde farklı gruplara farklı taktikler uygulanması gibi. Ancak zaman içinde şiddete yönelik gruplar ve şiddetle bastırma taktikleri azaldı. Önceleri polis, işçiler örneğinde olduğu gibi, geniş kitlelere karşı şiddet uyguluyordu. Bugün özellikle heterojen toplumlarda toplumsal olaylar ve protestolar bireysel olarak değerlendirilmekte ve topluma karşı bir tehdit olarak algılanmamaktadır. Polis burada kutsal totem değil özel girişimler gibi özel bir alanda etkili hizmet sunan bir birim olarak görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Polisi ilgilendiren toplumsal olayların yönetimini ele aldığımız bu çalışmada daha ziyade genel hatlarıyla yönetime etki eden faktörler üzerinde değişik ülkelerden de örnekler vererek durduk. Bu faktörleri yedi ana başlık altında topladık. Görünen odur ki toplumsal olayların yönetiminde sadece bir tek değil, hukuki düzenlemeler, örgütsel özellikler, siyasal güçle ilişkiler, kamuoyu ve sosyo-kültürel çevre, meslek kültürü, protestocularla karşılıklı etkileşim ve polislik bilgisi gibi pek çok faktör birlikte etkili olmaktadır. Başarılı bir polislik için tüm bu faktörler birlikte ele alınarak değerlendirme yapılmalıdır.

Polis, hukuk devletinde kanunların uygulayıcısı ve en başta kendisi kanunlara saygı gösteren, ona uyan bir birim olmalıdır. Burada, evrensel demokrasi ve insan hakları ilkelerine uygun kanunların yapılması yanında polisin mevcut kanunları yine bu ölçülere uygun olarak uygulaması da önemlidir. Uygulamada gerek kanunların gerekse polis müdahalelerinin ülkelerin geçirdiği tarihî, siyasî ve sosyal süreçten etkilendiği görülmektedir. Diğer bir faktör ise polisin örgüt yapısıdır. Özellikle hiyerarşik yapıda bağlı olduğu kurumlar polisin toplumsal olaylara müdahaledeki biçimini de belirlemektedir. Örneğin, eğer askeri bir yapıya bağlıysa müdahalelerin de daha sert olması kaçınılmaz olmaktadır. Dolayısıyla polisin örgütsel ilişkileri de gözden geçirilmelidir.

Her ne kadar bazı iktidarlar toplumsal olayların yönetiminde polisi serbest bıraksalar da görünen odur ki siyasal iktidarların polisi yönlendirmesi genel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu müdahalenin halkın isteğinin yönetime yansması olarak düşünülmesi durumunda, çizginin dikkatlice çizilmesi gerekir. Siyasal iktidarın müdahalesi poliste kötü yönetimi engellemeye, vatandaşların haklarının korunmasını sağlamaya dönük olmalı; polisin profesyonel işine müdahale ve muhalefeti bastırma amacına dönük olmamalıdır. Polis diğer taraftan eylem ve işlemlerinde kamuoyunun desteğini almalıdır.

Diğer taraftan maço kültürünün ve disiplinin egemen olduğu, sert davranma gereğine inanıldığı, grup dayanışmasının bulunduğu bir alt kültürün uygulamaya da böyle yansması kaçınılmazdır. Özellikle şiddet içerikli toplantı ve gösterilerde “şiddet şiddeti doğurur” olgusu işlerliğini devam ettirmektedir. Bir taraf saldırganlığa başlarsa diğer taraf da buna saldırganlıkla karşılık vermektedir.

Polis toplumsal olayların yönetiminde bütün bu faktörlerin farkında olarak taktik geliştirmek zorundadır. Önündeki temel ilkeler ise evrensel hoşgörü, insan hakları ve demokrasi olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aydın, Ahmet Hamdi, (2000), Polisin Organizasyon Yapısı ve Yönetim Sisteminde Postmodern Değişim”, *Türk İdare Dergisi*, 72(427), ss.143-162.
- Atalay, Esra, (1995), *Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Özgürlüğü*, İzmir: DEÜ Hukuk Fak. Yay No.65.
- Bahar, H. İbrahim, (2002), “Toplum Destekli Polislik (Community Policing) ve Türkiye’ye Uygulanabilirliği”, H. Hüseyin Çevik ve Turkut Göksu (ed), *Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis*, Ankara:Seçkin, ss.291-310.
- Cerrah, İbrahim, (1996), “Sosyal Olaylar Karşısında Polisin Tutumu”, *Akademik Bakış*, 2(5), 4-7.
- (1998), “Sosyal Yapı ve Polis Alt-Kültürü”, Cerrah, İbrahim ve Semiz, Emin (Yay. Haz.) *21.Yüzyılda Polis Temel Sorunlar-Çağdaş Yaklaşımlar*, Ankara:EGM Asayiş Daire Başkanlığı, ss.181-228
- Cerrah, İbrahim ve Semiz, Emin, (2001), “Poliste Meslek Etiği”, Cerrah, İbrahim ve Semiz, Emin (der.) *Türkiye’de Suç ve Polislik*, Ankara:Güner Mat., ss.217-247.
- Çevik, H. Hüseyin, (2002), “Devlet ve Polis”, H. Hüseyin Çevik ve Turkut Göksu (ed), *Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis*, Ankara:Seçkin, ss.31-52
- Della Porta, Donatella, (1995), *Social Movements, Political Violence and the State. A Comparative Analysis of Italy and Germany*, NY:Cambridge UP
- Della Porta, Donatella & Reiter, Herbert, (1997), *The Policing of Protest in Contemporary Democracies*, Florence:European University Institute (The Policing of Mass Demonstrations in Contemporary Democracies serisi).

- Dündar, A. Nihat, (1996), “İç Güvenlik Yönetiminde Yeniden Yapılanma”, *Polis Dergisi*, 2(6), ss.5-10.
- Geary, Roger (1985), *Policing Industrial Disputes:1893 to 1985*, Cambridge: CUP
- Goldstein, Robert, J., (1983), *Political Repression in 19.th Century Europe*, London: Croom Helm.
- Göksu, Turkut, (2000), *Toplumsal Psikoloji*, Ankara:Özen Yay.
- (2002), “Türkiye’de Yönetim Anlayışı ve Polis Davranışı”, H. Hüseyin Çevik ve Turkut Göksu (ed), *Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis*, Ankara:Seçkin, ss.69-90.
- Gültekin, Recep ve Özcan, Y.Ziya, (1999), “Türkiye’de Polis ve Politika İlişkisi”, PBD, C.1, S.4, ss.69-93.
- Jefferson, Tony, (1990), *The Case Against Paramilitary Policing*, Milton Keynes: OUP
- Joshua, Harris ve Wallace, Tina, (1983), *To Ride the Storm, 1980 Bristol “Riot” and the State*, London:Heinemann
- Lipsky, Michael, (1970), “Introduction”, in Michael Lipsky (Ed) , *Law and Order: Police Encounters*, Adline Publishing Comp., ss.1-7.
- Özgüler, M., (2001), “Yurtdışında Yüksek Lisans Eğitimi İzlenimleri ve Ülkemizde Daha Modern Bir Polis Hizmeti İçin Değerlendirmeler”, *Polis Dergisi*, Yıl.7, S.29, ss.197-208.
- Reiner, Robert, (1991), *The Politics of the Police* (2nd ed.), Hemel Hempstead, Hertfordsire:Harvester Wheatsheaf.
- Skocpol, Theda, (1979), *States and Social Revolutions*, NY:Cambridge Uni. Press.
- Soysal, Mümtaz, (1990), *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, Ankara.
- Sözen, Süleyman, (2002), “Türk Kamu Bürokrasisi ve Polis Teşkilatı”, H. Hüseyin Çevik ve Turkut Göksu (ed), *Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis*, Ankara:Seçkin, ss.53-68.
- Waddington, D., (1992), *Contemporary Issues in Public Disorders*, London:Routledge.
- Waddington, P.A.J., (1991), *The Law. Armed and Public Order Policing*, Oxford: Clarendon Press.
- Waddington, P.A.J., (1994), *Liberty and Order: Policing Public Order in a Capital City*, London:UCL Press
- Waddington, P.A.J., (1996), *Controlling Protest in Contemporary, Historical and Comperative Perspective*, Working Paper of the Robert Schuman Centre, Florence:EUI
- Wissler, Dominique ve Barranco, José, (1996), “Police Mass Demonstrations and Politics”, *Police Knowledge* Konferansına sunulan bildiri, Floransa (Florence), 18 Mayıs 1996
- TRT 1, (2003), Ana Haber Bülteninde Bingöl Valisinin Canlı Telefon Bağlantısında Söylediği Sloganlar, 2 Mayıs 2003.